

YENİ NEOKLASİK SENTEZ VE MODERN DÜNYA-SİSTEMİ: MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA PARA POLİTİKASI VE EKONOMİK İSTİKRAR

Didem Nur TEZCAN*

Araştırma Makalesi

ÖZ

Bu çalışma, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerini bir araya getirerek, küresel makroekonomik sistemde merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıkların para politikalarının etkinliği üzerindeki etkisini analiz etmektedir. YNS teorisi çerçevesinde önerilen sistematik para politikalarının merkez ülkelerde nasıl daha etkin bir şekilde uygulanabildiği, buna karşın çevre ülkelerde MDS teorisinin öngördüğü yapısal bağımlılıklar nedeniyle bu etkinliğin sınırlı kaldığı ampirik olarak test edilmiştir. Çalışmada, 2013–2022 dönemine ait enflasyon oranı, reel büyüme oranı ve cari denge oranı gibi temel makroekonomik göstergeler kullanılarak merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin makroekonomik performansları tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle karşılaştırılmıştır. Bulgular, merkez ülkelerde makroekonomik istikrarın görece daha güçlü olduğunu, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise yüksek dalgalanma ve kırılganlıkların belirginleştiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisinin merkez-çevre ayrımını daha da derinleştirdiği gösterilmiştir. Çalışma, literatüre YNS ve MDS teorilerini entegre ederek küresel eşitsizliklerin para politikası etkinliği üzerindeki etkilerini açıklayan bütüncül bir çerçeveye sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İktisat, Makro İktisat, Yeni Neoklasik Sentez, Modern Dünya-Sistemi, Para Politikası

Yasal İzinler: Çalışmada, yalnızca kamuya açık bilgiler kullanılması ve insandan veri toplanılmaması sebebiyle, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

* Arş. Gör., Ufuk Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, didemnur.tezcan@ufuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5925-1814

**NEW NEOCLASSICAL SYNTHESIS AND MODERN WORLD-SYSTEM:
MONETARY POLICY AND ECONOMIC STABILITY IN THE CONTEXT OF
CENTER-PERIPHERY RELATIONS**

Research Article

ABSTRACT

This study integrates the New Neoclassical Synthesis (NNS) and the Modern World-System (MWS) theories to analyze how structural differences between core, semi-periphery, and periphery countries affect the effectiveness of monetary policies within the global macroeconomic system. It empirically tests the proposition that systematic monetary policies, as suggested by the NNS framework, are implemented more effectively in core countries, whereas in periphery countries, the structural dependencies emphasized by the MWS theory limit the effectiveness of such policies. Using descriptive statistical methods, the study compares the macroeconomic performance of selected countries based on key indicators such as inflation rates, real GDP growth rates, and current account balances for the period 2013–2022. The findings reveal that core countries exhibit relatively stronger macroeconomic stability, while higher volatility and fragility are more evident in semi-periphery and periphery countries. Additionally, it is shown that the 2008 Global Financial Crisis and the COVID-19 pandemic have further deepened the divergence between core and periphery countries. The study contributes to the literature by offering a comprehensive framework that explains the impact of global inequalities on the effectiveness of monetary policies through the integration of NNS and MWS theories.

Keywords: International Economics, Macroeconomics, New Neoclassical Synthesis, Modern World-System, Monetary Policy

Legal Permissions: The study is among the studies that do not require ethical committee approval, since it only uses publicly available information, and no data is collected from humans.

1. GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinde makroekonomik teoride önemli bir dönüşüm yaşanmış ve bu dönüşümün merkezinde Yeni Neoklasik Sentez (YNS) yer almıştır. YNS, Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen iktisat yaklaşımlarının temel unsurlarını bir araya getirerek, makroekonomik dalgalanmaların yönetimi ve para politikasının etkinliğinin artırılması için yeni bir çerçeve sunmuştur (Goodfriend ve King, 1997). Rasyonel beklentiler hipotezine, fiyat ve ücret yapışkanlıklarına, mikroekonomik temelli modellere dayanan bu sentez, özellikle merkez ülkelerde para politikası araçlarının etkinliğini artırmak amacıyla geliştirilmiştir (Blanchard ve Galí, 2007).

Öte yandan, Immanuel Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi, küresel ekonomiyi merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler olarak sınıflandırarak, ekonomik ve politik güç asimetrisini vurgulamaktadır (Wallerstein, 1974). Bu yaklaşım, merkez ülkelerin yüksek katma değerli üretim ve finansal sistem avantajlarına sahip olduğunu; çevre ülkelerin ise emek yoğun üretim, ham madde bağımlılığı ve yapısal kırılganlıklarla karakterize edildiğini ortaya koyar. Yarı çevre ülkeler, merkez ve çevre arasında geçişken bir pozisyona sahiptir.

Bu çalışma, YNS'in teorik varsayımlarının ve para politikası stratejilerinin, Wallerstein'in MDS perspektifinden merkez ve çevre ülkelerde nasıl farklı işlediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sermaye akışları, merkez bankası bağımsızlığı ve enflasyon hedeflemesi gibi politikaların merkez ülkelerde daha yüksek etkinlik sağlarken, çevre ülkelerde finansal istikrarsızlık, dış borç yükü ve siyasi baskılar gibi faktörlerle sınırlı kaldığı tartışılacaktır (Clarida vd., 1999; Wallerstein, 2004).

Bu bağlamda, çalışmada önce YNS ve MDS teorik çerçeveleri ayrı ayrı tanıtılacak, ardından merkez-çevre yapısal farklılıklarının para politikası etkinliğine etkisi tartışılacaktır. Son bölümde ise seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin son on yıllık makroekonomik performans göstergeleri (enflasyon oranı, büyüme oranı ve cari denge) üzerinden yapılan tanımlayıcı analizlerle teorik bulgular desteklenecektir. Böylece teorik ve ampirik bulgular birlikte ele alınarak, küresel ölçekteki yapısal farklılıkların makroekonomik politika üzerindeki belirleyici rolü gösterilecektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, çalışmanın teorik temelini oluşturan iki ana yaklaşım incelenecektir: Yeni Neoklasik Sentez (YNS) teorisi ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi. YNS, modern makroekonomi literatüründe rasyonel beklentiler, fiyat ve ücret katılıkları ile etkin para politikası uygulamaları çerçevesinde makroekonomik istikrarı açıklamayı hedeflemektedir. Buna karşın MDS, küresel ekonomik yapının merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal eşitsizlikler üzerinden şekillendiğini vurgulamakta ve makroekonomik göstergelerdeki farklılıkların bu yapısal ayrışmadan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Çalışmanın amacı, bu iki yaklaşımı birlikte ele alarak, küresel düzeyde makroekonomik performansın merkez ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıklar bağlamında nasıl değiştiğini teorik olarak temellendirmektir. Bu çerçevede önce YNS'nin temel kavramsal yapısı incelenecek, ardından MDS teorisinin merkez-çevre ilişkilerine dair yaklaşımı ele alınacak ve son olarak her iki teorisinin makroekonomik istikrar ve yapısal asimetri açısından karşılaştırmalı bir analizi sunulacaktır.

2.1. Yeni Neoklasik Sentez 'in Gelişimi

Yeni Neoklasik Sentez (YNS), 1970'ler ve 1980'lerde Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen makroekonomik düşünceler arasındaki metodolojik yakınlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki ana akımın farklı teorik varsayımları olmasına rağmen, özellikle rasyonel beklentiler hipotezi ve mikro temelli modelleme konusunda ortak bir zemin bulmuşlardır (Mankiw, 2006). Yeni Klasik iktisat, ekonomik ajanların rasyonel beklentilere sahip olduğunu ve piyasa temizlenmesi ilkesini temel alırken, Yeni Keynesyen iktisat ise kısa vadeli fiyat ve ücret katılıklarının ekonomik dalgalanmalar üzerindeki etkilerini vurgulamıştır (Lucas, 1976). Bu iki teorik yaklaşımın birleşimi, YNS'in makroekonomik politika tasarımıda önemli bir rol oynamasına yol açmıştır.

YNS, makroekonomik dengesizliklerin ve ekonomik şokların analizinde, piyasa eksikliklerinin ve fiyat katılıklarının rolünü dikkate alır. Yeni Keynesyen düşüncenin bu unsurları, fiyatların ve ücretlerin kısa vadede esnek olmaması nedeniyle ekonomik şokların etkisinin daha uzun sürebileceğini ve bu nedenle para politikalarının ekonomik istikrarı sağlamada kritik bir öneme sahip olduğunu savunmaktadır (Blanchard ve Galí, 2007). Aynı zamanda, Yeni Klasik yaklaşımın getirdiği rasyonel beklentiler hipotezi, ekonomik ajanların gelecekteki para politikası değişikliklerini öngörebileceğini ve bu nedenle politika değişikliklerine hızlıca uyum sağlayabileceğini varsayar. Bu durum, para politikası yapımcılarının, ekonomik ajanların tepkilerini dikkate alarak daha dikkatli ve öngörülebilir adımlar atmasını gerektirir.

YNS'in gelişim sürecinde, Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) modelleri önemli bir yer tutmaktadır. DSGE modelleri, mikroekonomik temelli yaklaşımlar kullanarak makroekonomik sonuçları tahmin etmeye çalışır ve bu modeller, YNS'in hem teorik hem de ampirik analizlerinde merkezi bir rol oynamaktadır (Woodford, 2003). Bu modeller, özellikle fiyat ve ücret katılıklarının, arz ve talep şoklarının ve para politikasının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini analiz etmek için kullanılır. DSGE modelleri sayesinde, merkez bankaları ve politika yapımcılar, farklı ekonomik senaryolar altında optimal politika tepkilerini belirleyebilmekte ve bu da YNS'in makroekonomik analizdeki önemini artırmaktadır.

YNS ayrıca, para politikası stratejilerinde önemli bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Özellikle Taylor Kuralı gibi politika kuralları, YNS çerçevesinde para politikasının sistematik bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır (Taylor, 1993). Taylor Kuralı, merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranlarını enflasyon ve çıktı açığı gibi ekonomik göstergelere bağlı olarak nasıl ayarlaması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, para politikasının öngörülebilirliğini artırarak, hem finansal piyasalar hem de ekonomik ajanlar için daha istikrarlı bir makroekonomik ortam yaratmayı hedefler. Bu durum, özellikle merkez ülkelerde enflasyon hedeflemesinin başarılı bir şekilde uygulanmasına olanak tanımıştır (Clarida vd., 1999).

YNS'in gelişimi, makroekonomik teoride hem teorik hem de ampirik katkılar sunmuş ve ekonomik politikaların tasarımıda köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu süreçte, merkez ve çevre ülkelerin bu teorik çerçeveyi farklı şekillerde uygulamaları, küresel ekonomik dengesizliklerin ve bağımlılık ilişkilerinin de daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Merkez ülkeler, gelişmiş finansal piyasalar ve bağımsız merkez bankaları sayesinde YNS'in önerdiği politikaları daha etkin bir şekilde uygularken, çevre ülkelerde ekonomik ve siyasi koşullar bu tür politikaların etkinliğini sınırlamaktadır. Bu bağlamda, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisi, YNS'in küresel ölçekteki sınırlamalarını anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

2.2. Modern Dünya-Sistemi Teorisi

Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi, küresel ekonomi politik ilişkilerin tarihi ve yapısını anlamada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Wallerstein, dünya ekonomisini merkez, yarı çevre ve çevre olarak adlandırdığı üç ana kategoriye ayırarak, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin eşitsizliğine odaklanmıştır (Wallerstein, 1974). Bu sınıflandırma, üretim, sermaye birikimi ve gelir dağılımı gibi ekonomik süreçlerin küresel düzeyde nasıl işlediğini ve güç dinamiklerinin nasıl şekillendiğini anlamayı mümkün kılmaktadır.

Merkez ülkeler, ekonomik ve teknolojik olarak ileri düzeyde olan ve küresel üretim sürecinde en yüksek katma değeri elde eden ülkelerdir. Bu ülkeler, sermaye yoğun üretim yapıları ve yüksek düzeyde uzmanlaşmış iş gücü ile öne çıkmaktadır. Merkez ülkeler aynı zamanda küresel ticaretin ve finansal sistemin kontrolünü elinde tutarak, dünya ekonomisinde belirleyici bir rol oynarlar (Wallerstein, 1979). Yarı çevre ülkeler, merkez ve çevre arasında yer alan, bazı durumlarda ekonomik kalkınma sağlarken, bazı durumlarda ise krizlere maruz kalan ülkelerdir. Bu ülkeler, hem merkez ülkelerden teknoloji ve sermaye ithal ederken, çevre ülkelere ise daha düşük katma değerli ürünler ihraç ederler. Bu özellikleriyle yarı çevre ülkeler, küresel sistemde hem bağımlı hem de belirli ölçüde etkileyici bir konuma sahiptir (Chase-Dunn, 1989). Yarı çevre ülkeler, çevreye kıyasla daha ileri üretim biçimlerine sahiptir, hem de merkez karşısında bağımlı durumdadır. Bu nedenle sistemin istikrarı için yarı çevre ülkelerin varlığı kritik önemdedir (Wallerstein, 2005; Wallerstein, 2012). Çevre ülkeler ise genellikle hammadde ve düşük maliyetli emek temelli üretim yapılarıyla merkez ülkelerin sermaye birikimine hizmet eden ekonomilerdir. Bu ülkeler, düşük katma değerli ürünler üreterek küresel piyasada dezavantajlı bir konumda yer alırlar ve ekonomik yapıları, merkez ülkelerden gelen baskılarla şekillenir (Wallerstein, 2004).

MDS teorisi, özellikle kapitalist dünya ekonomisinin tarihsel gelişimini ve bu süreçte ortaya çıkan eşitsizlikleri anlamada önemli bir araç sunmaktadır. Wallerstein'a göre, kapitalizm, sonsuz sermaye birikimi üzerine kurulu bir sistemdir ve bu sistemde merkez ülkeler, çevre ülkelerin kaynaklarını sömürerek kendi ekonomik büyümelerini sürdürmektedir (Wallerstein, 2004). Bu bağlamda, çevre ülkeler, düşük katma değerli üretim ve dışa bağımlı ekonomik yapıları nedeniyle sürekli bir sermaye çıkışı yaşamakta ve bu durum, onların ekonomik kalkınmasını sınırlamaktadır. Yarı çevre ülkeler ise zaman zaman merkez ülkelerle işbirliği yaparak, bu sistemde kendilerine daha iyi bir konum sağlamaya çalışırlar; ancak bu durum, bu ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki baskıyı artırmasına ve küresel eşitsizliği yeniden üretmesine neden olur (Arrighi ve Drangel, 1986).

Modern Dünya-Sistemi teorisi, sadece ekonomik yapıları değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel dinamikleri de analiz eder. Küresel hegemonyanın nasıl oluştuğunu ve nasıl sürdürüldüğünü anlamada, merkez ülkelerin ekonomik gücü kadar kültürel ve ideolojik etkileri de önemlidir. Merkez ülkeler, kendi ekonomik çıkarlarını desteklemek amacıyla küresel normları ve değerleri belirler ve bu değerleri çevre ve yarı çevre ülkelere dayatırlar (Wallerstein, 1990). Bu bağlamda, MDS teorisi, küresel eşitsizliğin sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik ve siyasi bir olgu olduğunu da vurgulamaktadır.

2.3. Yeni Neoklasik Sentez ve Modern Dünya-Sistemi İlişkisi

Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorileri, makroekonomik istikrarın sağlanması ve küresel eşitsizliklerin anlaşılması açısından birbirini tamamlayıcı iki farklı perspektif sunmaktadır. YNS, merkez bankalarının fiyat istikrarı ve makroekonomik dengeyi sağlamak amacıyla sistematik para politikaları uygulaması gerektiğini savunurken

(Blanchard ve Galí, 2007), MDS, bu politikaların küresel sistemde merkez ve çevre ülkeler arasında farklı etkiler yarattığını ve yapısal bağımlılık ilişkileri üzerinden küresel eşitsizlikleri pekiştirdiğini vurgular (Wallerstein, 2004).

YNS, rasyonel beklentiler hipotezi ve fiyat yapışkanlıkları gibi unsurlar üzerine kurulu olup, merkez bankalarının ekonomik dalgalanmalara etkin ve öngörülebilir tepkiler vermesini hedefler (Goodfriend ve King, 1997). Merkez ülkelerde bu politika araçlarının başarıyla uygulanabilmesi, güçlü kurumsal yapılar ve bağımsız merkez bankaları sayesinde mümkün olmaktadır. Buna karşılık çevre ülkelerde, siyasi istikrarsızlık, dış borç bağımlılığı ve finansal piyasalardaki derinlik eksikliği gibi faktörler, YNS çerçevesinde önerilen para politikalarının etkinliğini sınırlandırmaktadır (Taylor, 1993). Bu farklılık, Wallerstein'ın merkez-çevre ayrımını makroekonomik politika düzeyinde de doğrulamaktadır.

Wallerstein (1979), kapitalist dünya sisteminin temel çelişkisini, Marx'ın (2015) artık değer transferi analizine dayanarak açıklar. Merkez ülkelerin yarı-çevre ve çevreye yönelik politikalarının etkinsizleşmesi, bu değer sömürsünün küresel ölçekteki yansımasıdır. Bu durum merkez ülke politikalarının yarı-çevre ve çevre ülkelere doğru gidildikçe etkinsizleşmesini modern dünya-sisteminin doğal bir süreci sonucu olduğunu doğrulamaktadır.

MDS teorisi, küresel üretim ilişkilerinin merkez ülkeler lehine işlediğini ve sermaye akışlarının çevre ülkelerde finansal kırılganlık yaratarak yapısal bağımlılığı pekiştirdiğini ileri sürmektedir (Wallerstein, 1979). Bu çerçevede, merkez ülkelerde uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejileri, sermaye akımlarının yönünü etkileyerek çevre ülkelerde ani duruşlar ve finansal krizlere yol açabilmektedir (Chase-Dunn, 1998). Çevre ülkeler, bu tür dışsal şoklar karşısında YNS tarafından önerilen mekanizmaları uygulamakta ciddi zorluklar yaşamaktadır.

Taylor Kuralı gibi sistematik para politikaları, merkez ülkelerde kurumsal istikrar ve yapısal avantajlar (gelişmiş finansal piyasalar, düşük enflasyon beklentileri) nedeniyle etkili olurken, çevre ülkelerde döviz kuru volatilitesi, sermaye kaçıışı riski ve siyasi belirsizlikler bu tür politikaların başarısını sınırlamaktadır. Wallerstein'ın (1979) dünya-sistem analizi, bu asimetrisinin kökenlerini, çevre ekonomilerinin merkeze bağımlılığı ve küresel iş bölümündeki marjinal konumlarıyla açıklar. Benzer şekilde, Frenkel (2004) ve Akyüz (2016) gibi iktisatçılar, çevre ülkelerde para politikası araçlarının etkinliğinin yapısal kırılganlıklarla nasıl aşındığını ampirik olarak ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, YNS'in teorik olarak önerdiği para politikası araçlarının uygulanabilirliği ile MDS'in küresel üretim ve güç ilişkileri analizinin birlikte ele alınması, küresel makroekonomik dengesizliklerin anlaşılmasında önemli bir bütünlük sağlamaktadır. YNS ve MDS'in birlikte değerlendirilmesi, küresel iktisadi düzenin çok katmanlı yapısını çözümlemek için kritik bir teorik çerçeve sunmaktadır.

2.4. Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) Teorisinin Ayrıştığı ve Birbirini Tamamlayan Noktalar

Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorileri, makroekonomik yapıların ve küresel sistem dinamiklerinin analizinde farklı ölçekler ve varsayımlar üzerinden ilerlemekte, bu yönüyle birbirinden ayrılmaktadır. Ancak her iki yaklaşım da ekonomik istikrarın kurumsal yapıların gücüne bağlı olduğunu ve küresel eşitsizliklerin makroekonomik politikaların etkinliğini sınırladığını kabul ederek birbirini tamamlamaktadır. Bu bölümde, YNS ve MDS teorilerinin ayrışan ve birbirini tamamlayan yönleri sistematik olarak incelenecektir.

Ayrışan özellikleri:

- YNS, ulusal ekonomi düzeyinde fiyat istikrarı ve makroekonomik dengeyi sağlamak amacıyla mikrotemelli makro modeller kurarken (Goodfriend ve King, 1997), MDS küresel düzeyde ülkeler arası yapısal eşitsizlikleri ve sistemsel bağımlılık ilişkilerini analiz eder (Wallerstein, 2004).
- YNS'in odak noktası kısa ve orta vadeli makroekonomik dalgalanmaların yönetimi iken, MDS uzun vadeli tarihsel süreçlerde kapitalist dünya ekonomisinin yapısal dönüşümünü inceler (Wallerstein, 2004).
- YNS, piyasa mekanizmalarının işleyişini esas alarak rasyonel beklentiler ve fiyat esnekliğini merkez alır (Clarida vd., 1999), MDS ise piyasa mekanizmalarını merkez-çevre yapısının devamlılığını sağlayan tarihsel ve politik güç ilişkilerinin bir ürünü olarak değerlendirir (Wallerstein, 1979).
- YNS, bağımsız merkez bankaları aracılığıyla fiyat istikrarının sağlanabileceğini savunur (Blanchard ve Galí, 2007). Buna karşın MDS, çevre ülkelerin yapısal bağımlılık nedeniyle kendi para politikalarını bağımsız şekilde uygulamakta ciddi sınırlamalarla karşılaştıklarını ileri sürer (Wallerstein, 1990).
- YNS, para ve maliye politikalarının doğru tasarlandığı koşullarda ekonominin dengeye ulaşabileceğini varsayar. MDS ise sistemin doğası gereği eşitsizliği yeniden üreten bir dinamik taşıdığını ve bu nedenle yapısal dengenin mümkün olmadığını savunur (Chase-Dunn, 1998).

Benzer özellikleri:

- Her iki yaklaşım da farklı düzeylerden hareket etmekle birlikte, makroekonomik istikrarın ekonomik performans açısından kritik önem taşıdığını kabul eder. YNS, fiyat istikrarı ve çıktı dalgalanmalarının azaltılmasını hedeflerken; MDS, yapısal dengesizliklerin uzun vadede krizlere yol açabileceğini vurgular (Wallerstein, 2004; Blanchard ve Galí, 2007).
- YNS, para politikalarının başarısının kurumsal kaliteden (özellikle merkez bankası bağımsızlığı) geçtiğini belirtir (Taylor, 1993). Benzer şekilde, MDS de merkez ülkelerin güçlü kurumsal yapılarla çevre ülkeler üzerinde hegemonik bir ekonomik üstünlük sağladığını ileri sürer (Wallerstein, 1979).
- Her iki teori, uygulanan politikaların her coğrafyada aynı sonuçları vermeyeceğini kabul eder. YNS'in ideal politika tasarımları çevre ülkelerde yapısal sınırlamalar nedeniyle beklenen etkinliği gösteremez; bu da MDS'in öne sürdüğü çevresel kırılganlıkların bir yansımasıdır (Chase-Dunn, 1998).
- YNS, küresel sermaye hareketlerinin para politikası etkinliğini değiştirebileceğini belirtir (Clarida, Galí ve Gertler, 1999). MDS de sermaye akımlarının merkez ülkeler lehine asimetric bir şekilde yönlendiğini vurgular, bu nedenle çevre ülkeler daha kırılgan hale gelir (Wallerstein, 2004).

3. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Bu bölümde çalışmada kullanılan yöntemsel yaklaşım ve veri seti tanıtılacaktır. Çalışmanın temel amacı, merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerde makroekonomik göstergelerin farklılaşmasını YNS ve MDS teorileri ışığında analiz etmektir. Bu kapsamda, ampirik analiz tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle yürütülmüş, 2013–2022 yılları arasını kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır (Küresel kriz sonrası toparlanma ve pandemi dönemini kapsamaması için bu yıllar seçilmiştir). Seçilen göstergeler enflasyon oranı, reel büyüme oranı ve cari denge oranı (% GSYH) olarak belirlenmiştir. Ülkeler, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisindeki

sınıflandırmaya uygun şekilde merkez, yarı çevre ve çevre olarak gruplandırılmıştır. Veriler, Dünya Bankası'nın World Development Indicators veri tabanından ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) World Economic Outlook (WEO) 2023 raporlarından derlenmiş, merkez bankası bağımsızlık düzeyleri için Garriga (2016) tarafından geliştirilen veri seti kullanılmıştır. Analiz sürecinde, seçilen göstergelerin ülke bazlı ortalamaları, minimum ve maksimum değerleri ile zaman içindeki değişimleri incelenmiş ve grafiksel gösterimlerle desteklenmiştir. Bu sayede, yapısal farklılıkların makroekonomik istikrar üzerindeki etkileri ampirik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Seçilen göstergeler, YNS teorisinin makroekonomik istikrarı sağlama çabaları ile MDS teorisinin vurguladığı yapısal bağımlılık ilişkilerinin ampirik olarak test edilmesine olanak sağlamaktadır. Enflasyon oranı, fiyat istikrarını ve para politikasının etkinliğini değerlendirmek amacıyla; reel büyüme oranı, ekonomik performansı ve sürdürülebilir kalkınma kapasitesini ölçmek amacıyla; cari denge oranı ise dış ekonomik bağımlılık düzeyini ve finansal kırılganlıkları analiz etmek amacıyla çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan makroekonomik göstergeler, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerinin öncelikli vurgularıyla uyumlu olarak seçilmiştir. Yıllık enflasyon oranı, fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda merkez bankası politikalarının etkinliğini değerlendirmek amacıyla dahil edilmiştir. Reel büyüme oranı, makroekonomik performansı ve ekonomik dalgalanmalara karşı direnci ölçmek için kullanılmıştır. Cari denge oranı (% GSYH), küresel sistemdeki dışsal bağımlılık ilişkilerini ve finansal kırılganlıkları analiz etmek amacıyla seçilmiştir. Bu göstergeler, hem YNS'in para politikası etkinliği varsayımlarını hem de MDS'in yapısal eşitsizliklere ilişkin vurgularını ampirik olarak test edebilmek için temel referanslar sunmaktadır.

Tablo 1. Seçili Göstergeler ve Teorik Bağlantılar

Gösterge	Neden Seçildi?	Teorik Bağlantı
Enflasyon Oranı	YNS teorisinin merkezinde fiyat istikrarı hedefi vardır. Merkez bankalarının temel amacı, enflasyonu kontrol altına alarak ekonomik istikrarı sağlamaktır. Bu nedenle enflasyon oranı, YNS politikalarının başarısını ve merkez-çevre farklılıklarını ölçmek için kritik bir göstergedir.	YNS: Fiyat istikrarı → Para politikası etkinliği MDS: Çevre ülkelerde yapısal fiyat istikrarsızlıkları
Reel Büyüme Oranı	Makroekonomik performansın en temel göstergesidir. YNS çerçevesinde büyüme, doğru para politikalarının ve rasyonel beklentilerin bir sonucu olarak görülür. MDS açısından ise büyüme, merkez-çevre yapısındaki bağımlılık ilişkilerinden doğrudan etkilenir.	YNS: Politika başarısının çıktısı olarak büyüme MDS: Yapısal eşitsizliklerin büyüme performansına etkisi
Cari Denge Oranı	Küresel dışa açıklığın ve finansal bağımlılığın doğrudan göstergesidir. YNS ulusal para politikalarının etkinliğini tartışırken, MDS küresel sistemde merkez-çevre dengesizliğinin cari dengeler üzerinden yeniden üretildiğini savunur. Özellikle çevre ülkelerde cari açıkların kalıcı olması, bağımlılık ilişkilerinin ampirik bir yansımasıdır.	YNS: Sermaye hareketlerinin makroekonomik politika üzerindeki etkisi MDS: Küresel asimetritelerin finansal dengelere yansıması

Veri seti, 2013–2022 yılları arasını kapsamakta ve her bir ülke için yıllık bazda verileri içermektedir. Bu dönemin seçilmesinin temel nedeni, küresel finansal kriz sonrası toparlanma süreci, pandemi şoku ve sonrasında yaşanan ekonomik dalgalanmaların makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde gözlemleyebilmektir.

Çalışmada analiz edilen ülkeler, Immanuel Wallerstein'ın Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisine dayalı olarak merkez, yarı çevre ve çevre gruplarına ayrılmıştır. Bu sınıflandırma, ülkelerin küresel üretim, teknoloji ve finansal kaynaklar üzerindeki hakimiyet düzeyleri ile ekonomik ve politik güç asimetrisine göre yapılmıştır.

Merkez ülkeler grubunda, yüksek teknoloji üretimi, gelişmiş finansal piyasalar ve küresel ekonomik sistemde lider konumda bulunan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve Japonya yer almaktadır. Bu ülkeler, dünya ticaretinin ve finansal akımların büyük bir kısmını kontrol etmekte ve makroekonomik istikrarı büyük ölçüde koruyabilmektedir.

Yarı çevre ülkeler grubunda hem merkez hem de çevre özelliklerini taşıyan, sanayileşme düzeyi yüksek ancak küresel güç yapısında tam anlamıyla merkez konuma ulaşamamış Çin, Türkiye ve Brezilya bulunmaktadır. Bu ülkeler, belirli sektörlerde küresel rekabet gücüne sahip olmakla birlikte, yapısal dengesizlikler ve finansal kırılganlıklar gibi çevreye özgü sorunlarla da karşı karşıyadır.

Çevre ülkeler grubunda ise, düşük katma değerli üretim yapısına sahip, küresel ticarete ham madde ve düşük maliyetli işgücü arzına dayalı bir konumda bulunan Bangladeş, Nijerya ve Vietnam yer almaktadır. Bu ülkelerde dışa bağımlılık, makroekonomik kırılganlıklar ve finansal istikrarsızlıklar daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Merkez-çevre-yarı çevre ülkeler kapsamında yürütülen bu çalışmada, son yıllarda küresel ölçekte yaşanan finansal şokların, merkez ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkların daha belirgin hale gelmesine yol açan, özellikle “2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi”, para politikası tepkilerinin ülke grupları arasında nasıl çeşitlendiğini anlamak açısından da kritik öneme sahiptir.

2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi, merkez ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkları daha da belirginleştirmiştir. 2008 krizi sonrasında merkez ülkeler (örneğin ABD ve Avrupa ülkeleri), genişlemeci para politikaları ve niceliksel gevşeme uygulamaları yoluyla düşük faiz oranları ve yüksek likidite sağlarken, çevre ülkeler artan sermaye akımları ve döviz kuru volatilitesi nedeniyle finansal kırılganlıklarla karşılaşmıştır (Blanchard ve Summers, 2019). COVID-19 pandemisi ise merkez ülkelerde hızlı ve kapsamlı parasal destek programlarının uygulanmasına olanak tanırken, çevre ülkelerde mali alanın daralması, borç yükünün artması ve para politikası müdahalelerinin sınırlı kalmasıyla sonuçlanmıştır (World Bank, 2021). Bu süreçler, Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisinin vurguladığı yapısal bağımlılık mekanizmalarının merkez-çevre ayrımını kriz dönemlerinde nasıl pekiştirdiğini açık biçimde göstermekte, aynı zamanda Yeni Neoklasik Sentez (YNS) çerçevesinde önerilen sistematik para politikalarının çevre ülkelerde uygulanabilirliğinin sınırlı kaldığını ampirik olarak teyit etmektedir.

3.1. Analiz Yöntemi: Tanımlayıcı İstatistiksel Yaklaşım

Bu çalışmada, seçilen makroekonomik göstergelerin merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerdeki farklılaşmasını analiz etmek amacıyla tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Analiz, ülkelerin yıllık enflasyon oranları, reel büyüme oranları ve cari denge oranları (% GSYH) temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Her bir gösterge için, ilgili dönemde (2013–2022) ülke bazında ortalama değerler hesaplanmış, minimum ve maksimum gözlemler belirlenmiş ve söz konusu değişkenlerin yıllık dalgalanmalarını göstermek amacıyla aralık (maksimum-minimum farkı) hesaplanmıştır. Böylece, her ülkenin göstergeler bakımından genel performansı ve zaman içindeki volatilitesi sistematik bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bulguların sunumunda hem tablo hem de grafikler kullanılmıştır. Tablo formatında ortalama, minimum ve maksimum değerler ile dalgalanma aralıkları verilmiş; grafiklerde ise yıllık bazda değişim trendleri görselleştirilerek, merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklar daha net bir biçimde gözlemlenebilir hale getirilmiştir.

Bu yöntem, hem YNS teorisinin makroekonomik istikrar varsayımlarını, hem de MDS teorisinin yapısal bağımlılık ve kırılmalılık vurgularını ampirik olarak test etmeye olanak sağlamıştır. Analiz sonucunda, merkez ülkelerin makroekonomik göstergelerde daha istikrarlı bir performans sergilediği; yarı çevre ve çevre ülkelerin ise daha dalgalı ve kırılmalılık yapılar gösterdiği ortaya konulmuştur.

4. AMPİRİK BULGULAR

4.1. Enflasyon Göstergeleri Analizi

Bu çalışmanın temel savı, YNS (Yeni Neoklasik Sentez) çerçevesinde geliştirilen para politikası yaklaşımlarının merkez ülkelerde yüksek etkinlik sağlarken, çevre ülkelerde Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisinin öngördüğü yapısal kırılmalılıklar nedeniyle sınırlı kalabildiğidir. Bu savı desteklemek amacıyla, seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerdeki yıllık enflasyon oranlarının gelişimi incelenmiştir. Tablo 2, 2013–2022 dönemine ait yıllık enflasyon verilerini kullanarak ülkeler arasındaki farklılıkları somutlaştırmaktadır.

Tablo 2. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Enflasyon Oranları

Ülke	Ortalama Enflasyon (%)	Min Enflasyon (%) (Yıl)	Max Enflasyon (%) (Yıl)	Enflasyon Aralığı (%)
ABD	2.14	0.1 (2015)	8.0 (2022)	7.9
Almanya	1.83	0.3 (2015)	6.9 (2022)	6.6
Japonya	0.98	-0.1 (2016)	2.5 (2022)	2.6
Çin	2.26	0.9 (2021)	2.9 (2017, 2018)	2.0
Türkiye	19.89	7.5 (2013)	64.3 (2022)	56.8
Brezilya	6.71	3.2 (2020)	9.3 (2022)	6.1
Bangladeş	5.8	5.4 (2016)	7.5 (2013)	2.1
Nijerya	13.27	8.0 (2014)	19.3 (2022)	11.3
Vietnam	3.53	1.8 (2018)	6.6 (2013)	4.8

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Merkez Bankası Bağımsızlık Endeksleri için Garriga (2016) çalışması esas alınmıştır. Enflasyon oranları yıllık tüketici fiyat endeksi (CPI) değişim oranlarına dayanmaktadır.

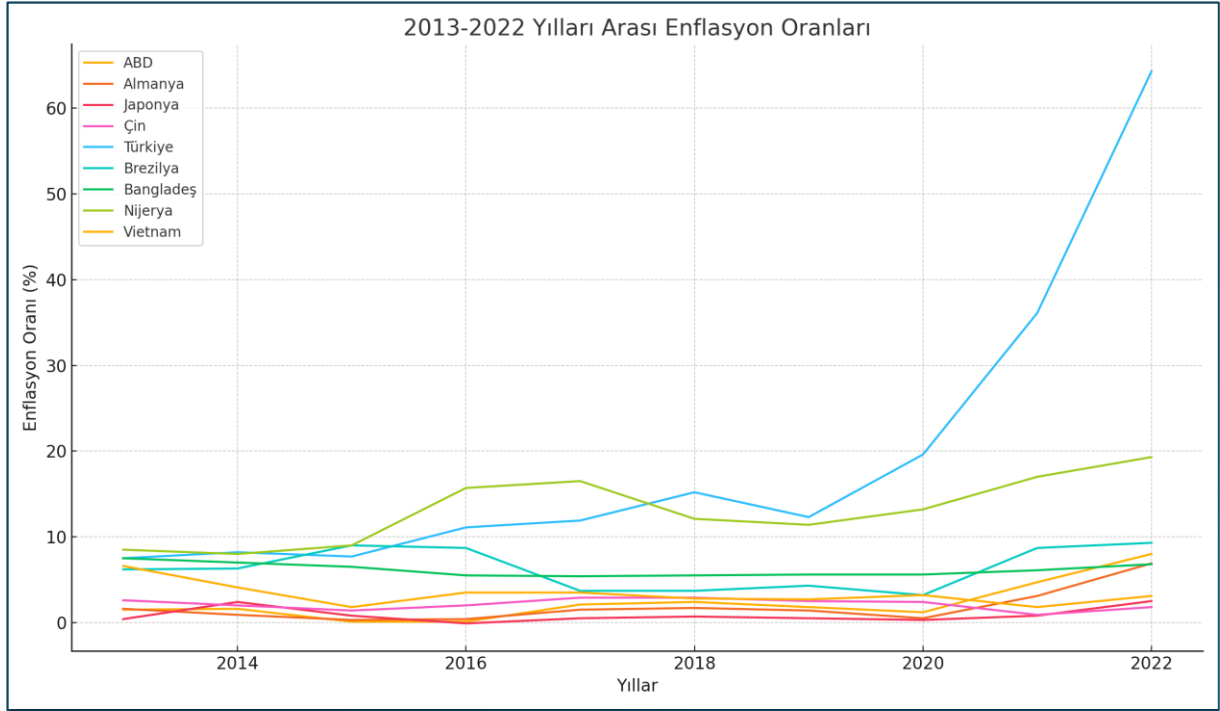
Şekil 1, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin yıllık enflasyon oranlarının zaman içerisindeki seyrini göstermektedir. Grafik, enflasyon dinamiklerinin merkez ve çevre ülkeler arasında önemli yapısal farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır.

Merkez ülkeler (ABD, Almanya, Japonya), genel olarak düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarına sahip bir seyir izlemiştir. ABD ve Almanya gibi ülkelerde, 2020 yılında pandeminin etkisiyle kısa vadeli enflasyon düşüşleri yaşanmış, ancak izleyen dönemde merkez bankalarının politika müdahaleleri sayesinde hızlı bir toparlanma sağlanmıştır. Japonya ise söz konusu dönemde düşük enflasyon tuzağı içerisinde kalmaya devam etmiş ve istikrarlı ancak sınırlı enflasyon oranları sergilemiştir.

Öte yandan, çevre ve yarı çevre ülkelerde enflasyon oranları hem daha yüksek seviyelerde seyretmiş hem de yıllık bazda büyük dalgalanmalar göstermiştir. Türkiye, Nijerya ve Brezilya gibi ülkelerde enflasyon oranlarında 2018 sonrası dönemde ciddi artışlar gözlenmiş, özellikle Türkiye'de 2021-2022 yıllarında enflasyon oranlarında dramatik sıçramalar yaşanmıştır. Bu artışlar, çevre ülkelerin küresel finansal şoklara, döviz kuru dalgalanmalarına ve yapısal kırılganlıklara olan yüksek duyarlılığını yansıtmaktadır.

Bangladeş ve Vietnam gibi bazı çevre ülkeleri ise, görece daha düşük ve istikrarlı enflasyon oranları sergilemiştir. Bu durum, özellikle dış ticaret fazlası veren ve para politikası disiplini koruyan ekonomilerde çevre ülke olmanın olumsuz etkilerinin bir miktar dengelenebileceğini göstermektedir.

Şekil 1'de görülen genel eğilimler, YNS teorisinin öngördüğü fiyat istikrarı hedefinin merkez ülkelerde başarıyla uygulanabildiğini, buna karşın çevre ülkelerde yapısal bağımlılıklar nedeniyle bu hedefe ulaşmada ciddi sınırlamalar yaşandığını doğrulamaktadır. Wallerstein'ın MDS teorisinde vurguladığı merkez-çevre ayrımı, enflasyon kontrolü gibi temel makroekonomik göstergelerde de kendisini açık biçimde göstermektedir.

Şekil 1. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Enflasyon Oranlarının Gelişimi

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden alınmıştır. Enflasyon oranları tüketici fiyat endeksi (CPI) yıllık değişim oranlarını ifade etmektedir.

4.2. Reel Büyüme Gösterge Analizi

Bu çalışmada reel büyüme oranlarının analizi, merkez-çevre yapısal farklılıklarının makroekonomik performans üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla kullanılacaktır. YNS teorisi çerçevesinde, merkez ülkelerde istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme, rasyonel beklentiler ve etkin para politikası uygulamaları ile desteklenmektedir (Goodfriend ve King, 1997). Buna karşılık, Wallerstein'in MDS teorisine göre çevre ülkeler, üretim yapısındaki bağımlılık ilişkileri, finansal kırılganlıklar ve dışsal şoklara açıklık nedeniyle büyüme performansı açısından daha kırılgan bir konuma sahiptir (Wallerstein, 2004).

Bu bağlamda, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin yıllık reel büyüme oranları incelenerek, büyüme performanslarındaki yapısal farklılıklar ortaya konulacaktır. Tablo 3 ve Şekil 2 aracılığıyla yıllık büyüme oranlarının seviyeleri, değişim dinamikleri ve volatilité farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Böylece, YNS'nin öngördüğü ekonomik istikrar hedefinin merkez ülkelerde ne ölçüde sağlandığı, çevre ülkelerde ise yapısal bağımlılıklar nedeniyle ne derece sınırlı kaldığı ampirik bulgularla desteklenecektir.

Tablo 3. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Reel Büyüme Oranları

Ülke	Ortalama Büyüme (%)	MİN Büyüme (%) (Yıl)	Max Büyüme (%) (Yıl)	Büyüme Aralığı (%)
ABD	2.2	-3.4 (2020)	5.9 (2021)	9.3
Almanya	1.2	-4.6 (2020)	2.7 (2021)	7.3

Japonya	0.9	-4.5 (2020)	2.0 (2013)	6.5
Çin	5.74	2.2 (2020)	8.4 (2021)	6.2
Türkiye	5.82	0.9 (2017)	11.4 (2021)	10.5
Brezilya	1.53	-3.5 (2015)	5.0 (2021)	8.5
Bangladeş	6.41	3.4 (2020)	7.9 (2017)	4.5
Nijerya	2.7	-1.8 (2016)	6.3 (2014)	8.1
Vietnam	5.49	2.6 (2020)	8.0 (2021)	5.4

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2025 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Reel büyüme oranları, sabit fiyatlarla hesaplanan yıllık gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme oranlarını ifade etmektedir.

Verilere göre, merkez ülkeler arasında yer alan ABD, Almanya ve Japonya, ortalama büyüme oranlarında nispeten düşük fakat daha istikrarlı bir performans sergilemişlerdir. Örneğin ABD'nin ortalama büyüme oranı %2,2 iken, Almanya %1,2, Japonya ise %0,9 oranında büyüme kaydetmiştir. Ayrıca, bu ülkelerde yıllar arası büyüme volatilitesi görece sınırlı kalmış, kriz yılları (örneğin 2020 COVID-19 pandemisi) dışında büyüme oranlarında büyük sapmalar gözlemlenmemiştir.

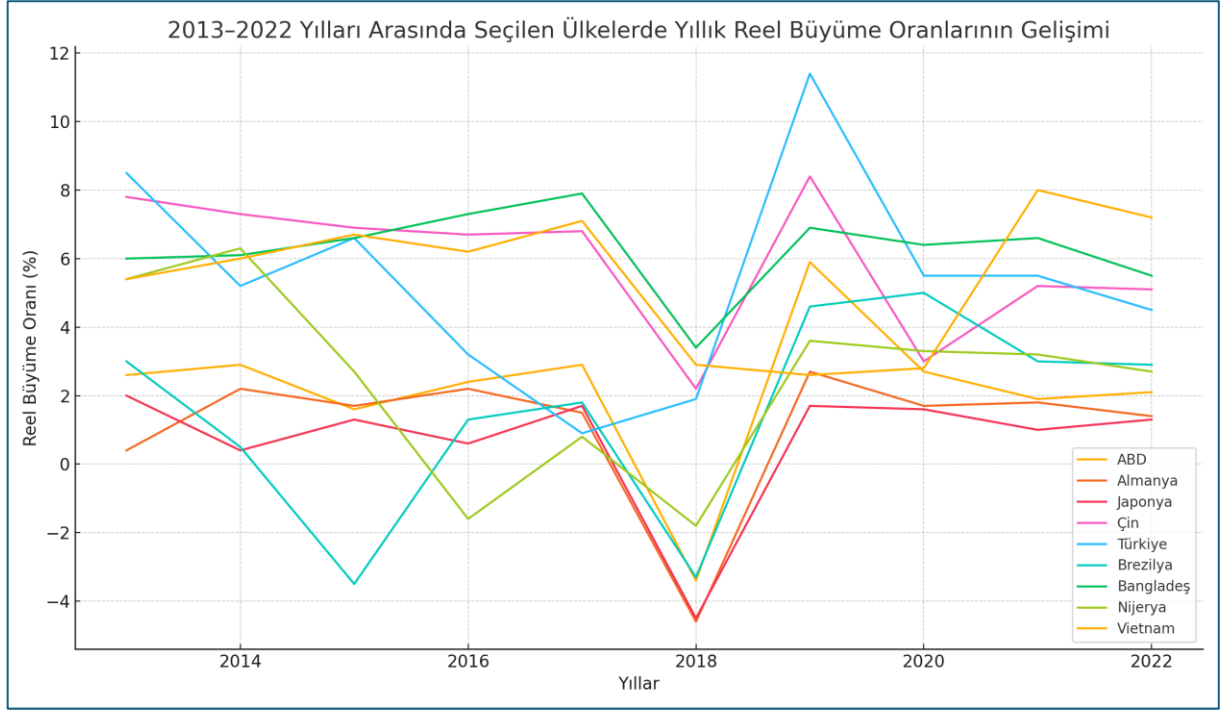
Tablo 2 ve Şekil 2, 2013–2022 yılları arasında seçilen ülkelerin yıllık reel büyüme oranlarına ilişkin verileri sunmakta ve merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıkları ampirik olarak ortaya koymaktadır. Bu bulgular, YNS teorisinin öngördüğü makroekonomik istikrar hedefinin merkez ülkelerde daha istikrarlı bir büyüme performansı ile sağlandığını, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise bu hedefin yapısal kısıtlar nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Verilere göre, merkez ülkeler arasında yer alan ABD, Almanya ve Japonya, ortalama büyüme oranlarında nispeten düşük fakat daha istikrarlı bir performans sergilemişlerdir. Örneğin ABD'nin ortalama büyüme oranı %2,2 iken, Almanya %1,2, Japonya ise %0,9 oranında büyüme kaydetmiştir. Ayrıca, bu ülkelerde yıllar arası büyüme volatilitesi görece sınırlı kalmış, kriz yılları (örneğin 2020 COVID-19 pandemisi) dışında büyüme oranlarında büyük sapmalar gözlemlenmemiştir.

Buna karşılık çevre ülkelerde büyüme oranlarında daha yüksek dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Özellikle Nijerya ve Brezilya gibi ülkelerde negatif büyüme yılları yaşanmış, Türkiye gibi yarı çevre konumundaki ülkelerde ise büyüme oranları son derece dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye, ortalama %5,82 büyüme ile çevre ülkelerden daha yüksek bir büyüme oranı sergilemiş olmakla birlikte, büyüme performansındaki yıllık dalgalanmalar oldukça belirgindir. 2021 yılında %11,4 gibi yüksek bir büyüme oranı kaydedilirken, 2019 gibi yıllarda büyümenin %0,9'a kadar gerilediği görülmektedir. Bu bulgular, yarı çevre ülkelerde büyümenin sıklıkla dış şoklara, finansal istikrarsızlıklara ve politik belirsizliklere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini doğrulamaktadır.

Çin ve Vietnam gibi ülkeler ise istisnai olarak çevre veya yarı çevre konumlarında bulunmalarına rağmen daha istikrarlı ve yüksek oranlı büyüme sergilemişlerdir. Ancak bu durum, devlet müdahaleciliği ve ihracata dayalı büyüme stratejileri gibi özel faktörlerle açıklanabilir.

Genel olarak bulgular, Wallerstein'ın MDS teorisinde vurguladığı merkez-çevre yapısal asimetrisinin, reel büyüme performansı üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Merkez ülkelerde makroekonomik istikrar ve büyüme sürdürülebilir bir yapı kazanırken, çevre ve yarı çevre ülkelerde büyüme daha volatil, kırılgan ve dışsal faktörlere bağımlı kalmıştır. Bu da, YNS'in öngördüğü rasyonel beklentiler ve etkin para politikası çerçevesinin çevre ülkelerde tam anlamıyla işlerlik kazanamadığını ortaya koymaktadır.

Şekil 2. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Reel Büyüme Oranlarının Gelişimi

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden alınmıştır. Reel büyüme oranları, sabit fiyatlarla hesaplanan yıllık gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme oranlarını ifade etmektedir.

4.3. Cari Denge Göstergeleri Analizi

Bu çalışmada cari denge oranlarının analizi, merkez ve çevre ülkeler arasındaki dışsal bağımlılık ilişkilerinin ve makroekonomik kırılganlıkların değerlendirilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. YNS teorisi çerçevesinde, rasyonel beklentiler ve etkin para politikası uygulamaları yoluyla sürdürülebilir dış dengelerin sağlanması hedeflenirken (Goodfriend ve King, 1997), Wallerstein'ın MDS teorisine göre çevre ülkeler, küresel ekonomik sistemde marjinalleşmiş üretim yapıları ve dış ticaret bağımlılığı nedeniyle sürekli olarak dış açıklar ve kırılgan finansal dengelerle karşı karşıya kalmaktadır (Wallerstein, 1974).

Bu bağlamda, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin cari denge performansları incelenerek, dış dangedeki yapısal farklılıklar ortaya konulacaktır. Tablo 3 ve Şekil 3 aracılığıyla yıllık cari denge verilerinin seviyeleri, dalgalanmaları ve eğilimleri analiz edilecektir. Böylece, merkez ülkelerde dış dengenin sürdürülebilir bir yapıda korunup korunmadığı, çevre ülkelerde ise dış dengesizliklerin yapısal bir sorun olarak devam edip etmediği ampirik veriler ışığında değerlendirilecektir.

Tablo 4. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Cari Denge Oranları (% GDP)

Ülke	Ortalama Cari Denge (% GDP)	Min Cari Denge (% GDP) (Yıl)	Max Cari Denge (% GDP) (Yıl)	Cari Denge Aralığı (%)
ABD	-2.7	-3.7 (2022)	-2.0 (2020)	1.7
Almanya	7.22	6.0 (2021)	8.0 (2016)	2.0
Japonya	3.23	2.7 (2017)	3.6 (2022)	0.9
Çin	1.75	1.0 (2017)	2.1 (2021)	1.1
Türkiye	-4.88	-5.8 (2022)	-2.8 (2017)	3.0
Brezilya	-2.2	-3.5 (2016)	-0.8 (2019)	2.7
Bangladeş	-2.13	-2.5 (2016)	-1.2 (2013)	1.3
Nijerya	-4.11	-4.8 (2022)	-3.5 (2013)	1.3
Vietnam	5.55	4.8 (2018)	6.2 (2017)	1.4

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Cari denge verileri, gayrisafi yurt içi hasılaya (GSYH) oranla ifade edilmektedir ve yıllık bazda hesaplanmıştır.

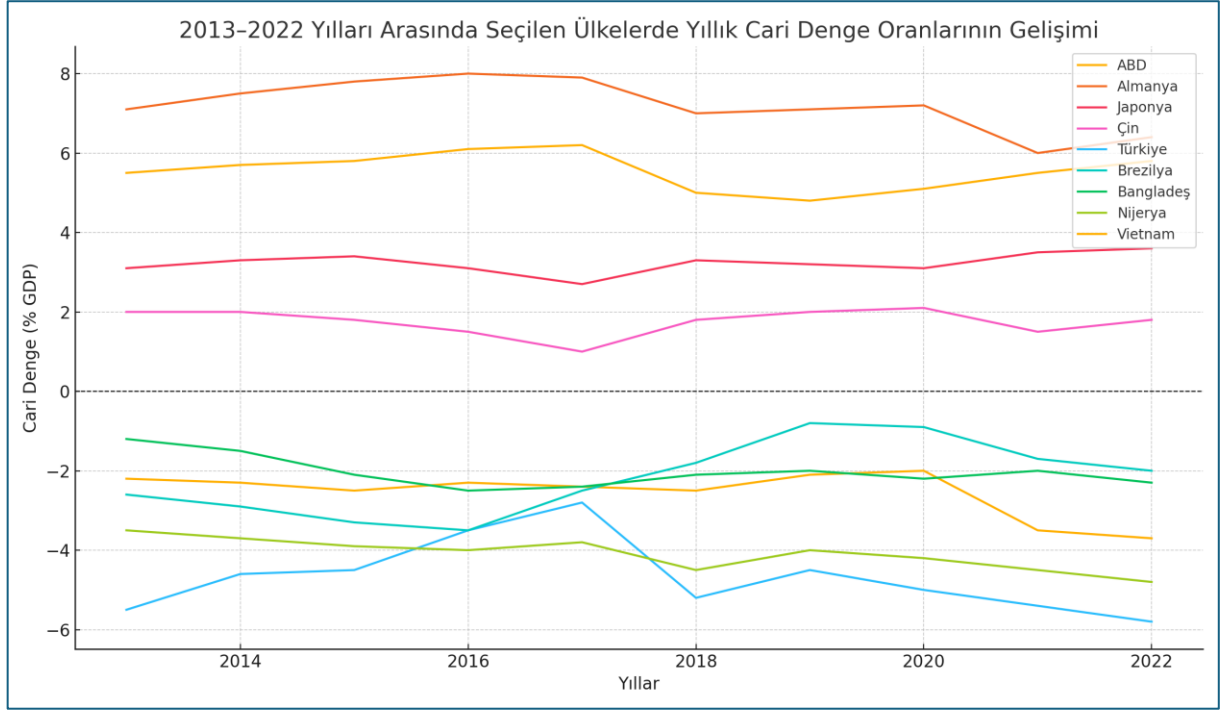
Tablo 4 ve Şekil 3, 2013–2022 yılları arasında seçilen ülkelerin yıllık cari denge performanslarını göstermekte ve merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki dış dengesizlik dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bulgular, merkez ülkelerin görece sürdürülebilir dış dengelere sahip olduklarını, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise cari işlemler dengesizliklerinin yapısal bir sorun olarak devam ettiğini göstermektedir.

Merkez ülkeler (ABD, Almanya, Japonya) arasında önemli farklar gözlemlenmektedir. Almanya ve Japonya, analiz edilen dönemde sürekli cari fazla veren ülkeler olmuş ve ortalama %7,22 (Almanya) ve %3,23 (Japonya) oranlarında fazla kaydetmişlerdir. Bu durum, yüksek tasarruf oranları, rekabetçi ihracat sektörleri ve küresel üretim zincirleri içinde merkez konumunda bulunmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Buna karşın ABD, dönem boyunca ortalama %2,7 oranında cari açık vermiştir. Ancak ABD'nin dış açığı, küresel rezerv para birimi olan dolara olan talep ve güçlü finansal piyasalar sayesinde sistemik bir kırılganlık yaratmamıştır.

Çevre ve yarı çevre ülkeler ise genel olarak cari açıklarla karakterize edilmiştir. Türkiye, 2013–2022 döneminde ortalama %4,88 oranında cari açık vermiştir ve özellikle 2021-2022 yıllarında bu açık daha da derinleşmiştir. Brezilya ve Nijerya gibi diğer ülkelerde de benzer dış dengesizlikler gözlemlenmiştir. Bu durum, çevre ülkelerin üretim ve ihracat yapılarının düşük katma değerli ve emtia bağımlı olması, dış finansmana bağımlılık ve yapısal ithalat bağımlılığı gibi faktörlerle açıklanabilir.

Vietnam gibi bazı çevre ülkeleri ise dönem boyunca cari fazla verebilmişlerdir (%5,55). Bu durum, ihracata dayalı büyüme stratejilerinin ve doğrudan yabancı yatırım çekme politikalarının cari dengeyi güçlendirebileceğini göstermektedir. Ancak bu tür istisnalar, genel merkez-çevre yapısal ayrımını değiştirmemektedir.

Cari denge bulguları, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisinde vurguladığı üretim yapılarındaki asimetrielerin ve merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki ekonomik baskısının dış ticaret dengesizlikleri yoluyla nasıl somutlaştığını göstermektedir. YNS teorisinin merkez ülkelerde önerdiği makroekonomik istikrar hedefleri cari işlemler dengesinde büyük ölçüde sağlanabilirken, çevre ülkelerde yapısal bağımlılık ilişkileri nedeniyle bu hedeflerin gerçekleşmesi ciddi biçimde sınırlanmaktadır.

Şekil 3. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Cari Denge Oranlarının Gelişimi

Not. WDI ve IMF WEO kaynaklı, GSYH'ye oranla ifade edilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerini merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkları anlamak amacıyla bir araya getirmiştir. Ampirik bulgular, merkez ülkelerde fiyat istikrarı, büyüme performansı ve dış denge gibi göstergelerin daha istikrarlı ve öngörülebilir bir yapı arz ettiğini; çevre ve yarı çevre ülkelerde ise bu göstergelerde yüksek volatilité ve kırılganlık gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Bu durum, YNS çerçevesinde önerilen para politikalarının merkez ülkelerde daha etkin bir şekilde işlediğini, çevre ülkelerde ise MDS teorisinin öngördüğü yapısal bağımlılık ilişkilerinin bu etkinliği sınırladığını göstermektedir.

Çalışmanın temel katkısı, YNS ve MDS teorilerini entegre ederek makroekonomik politika analizine çok boyutlu bir perspektif sunmasıdır. Literatürde çoğu çalışma bu iki teorik çerçeveyi ayrı ayrı ele alırken, bu çalışma makroekonomik göstergelerdeki farklılıkları hem mikro temelli rasyonel politika varsayımları hem de küresel yapısal eşitsizlikler üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca, merkez-çevre-yarı çevre ayrımı temelinde yürütülen ampirik analiz, bu yapısal farklılıkların sadece teorik değil, somut ekonomik göstergeler üzerinden de gözlemlenebileceğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, makroekonomik politika etkinliğinin yalnızca içsel faktörlere değil, aynı zamanda küresel sistemdeki yapısal konuma da bağlı olduğunu vurgulayan literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, analizde kullanılan veri seti 2013–2022 dönemine odaklanmış olup, daha uzun vadeli dinamiklerin tam olarak yakalanmasını sınırlamaktadır. Ayrıca, sadece tanımlayıcı istatistikler kullanılması, nedensel ilişkilere dair çıkarım yapmayı sınırlandırmıştır. Ancak bu çalışma, teorik bir argümanı ampirik olarak betimlemeyi amaçlar, bu nedenle nedensellik analizi yapılmamıştır. Üçüncü olarak, ülke gruplaması Wallerstein'ın teorik çerçevesine dayanmakla birlikte, günümüz küresel ekonomisindeki yeni bölgesel dinamikleri tam olarak yansıtmayabilir. Özellikle Çin'in küresel tedarik zincirlerindeki merkezi rolü, onu geleneksel yarı çevre tanımından uzaklaştırabilir (Gereffi ve Fernandez-Stark, 2016). Son olarak, çalışmada merkez bankası bağımsızlığı gibi bazı kurumsal değişkenler farklı bir çalışmanın konusu olacağı için ampirik olarak derinlemesine analiz edilmemiştir.

Gelecek araştırmalar, bu sınırlamaları aşarak daha geniş bir zaman dilimi ve daha fazla makroekonomik değişkeni kapsayabilir. Özellikle, panel veri analizleri ile merkez-çevre dinamiklerinin zaman içindeki evrimi incelenebilir. Ayrıca, merkez bankası bağımsızlığı, mali kural uygulamaları ve sermaye hareketliliği gibi kurumsal faktörlerin YNS politikalarının etkinliği üzerindeki etkisi derinlemesine analiz edilebilir. Küresel değer zincirleri, teknolojik değişim ve bölgesel ticaret bloklarının (örneğin, Asya-Pasifik bölgesi) merkez-çevre yapısında yol açtığı değişimlerin ampirik olarak incelenmesi de literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, makroekonomik politikaların küresel sistem içindeki yapısal eşitsizliklerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini ortaya koymakta ve hem teorik hem de ampirik düzeyde literatüre yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi gibi küresel şoklar, merkez-çevre ülkeler arasındaki para politikası uygulamalarındaki farkları daha da keskinleştirerek çalışmanın bulgularını desteklemiştir. Bu krizler, makroekonomik kırılganlıkların yalnızca ulusal politikalarla değil, küresel yapısal konumla da yakından ilişkili olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2017). *Playing with fire: Deepened financial integration and changing vulnerabilities of the Global South*. Oxford University Press.
- Arrighi, G., & Drangel, J. (1986). The Stratification of the World-Economy. *Review*, 10(1), 9-74.
- Blanchard, O., & Galí, J. (2007). Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model. *Journal of Money, Credit and Banking*, 39(1), 35-65.
- Blanchard, O., & Summers, L. H. (2019). *Evolution or revolution? Rethinking macroeconomic policy after the Great Recession*. MIT Press.
- Chase-Dunn, C. (1989). *Global Formation: Structures of the World Economy*. Oxford: Blackwell.
- Chase-Dunn, C. (1998). *Globalization and Development*. Thousand Oaks: Sage.
- Chase-Dunn, C. (1998). World-Systems Analysis. *Annual Review of Sociology*, 24, 387-417.
- Clarida, R., Galí, J., & Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1661-1707.
- Dünya Bankası. (2024). World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Frenkel, R. (2004). *Real exchange rate and employment in Argentina, Brazil, Chile, and Mexico*. International Labour Organization.
- Garriga, A. C. (2016). Central Bank Independence in the World: A New Data Set. *International Interactions*, 42(5), 849-868.
- Gereffi, G., & Fernandez-Stark, K. (2016). *Global Value Chain Analysis: A Primer*. Durham: Duke Center on Globalization, Governance & Competitiveness.
- Goodfriend, M., & King, R. G. (1997). The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy. *NBER Macroeconomics Annual*, 12, 231-283.
- Marx, K. (2015). *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi* (Cilt 1, çev. N. Satlıgan & M. Erdost). Yordam Yayınları.
- Mankiw, N. G. (2006). *The Macroeconomics of New Keynesian and New Classical Synthesis*. New York: Worth Publishers.
- Taylor, J. B. (1993). Discretion versus Policy Rules in Practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 195-214.
- Wallerstein, I. (2004). *Modern Dünya-Sistemi I: Kapitalist Tarım ve 16 Yüzyılda Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri*. İstanbul: Bakış yayınları.
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Wallerstein, I. (1990). Culture as the ideological battleground of the modern world-system. *Theory, Culture & Society*, 7(2–3), 31–55.
- Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.
- Wallerstein, I. (2012). *Modern Dünya-Sistemi II: Merkantilizm ve Dünya Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi 1600-1750*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Modern Dünya-Sistemi III: İkinci Büyük Genişleme, 1730–1840’lar*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Woodford, M. (2003). *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- World Bank. (2021). *Global economic prospects*. World Bank.